

Valčáková, Pavla

[Šul'hač, Viktor P. Narysy z praslovjans'koji antroponimiji]

Linguistica Brunensia. 2009, vol. 57, iss. 1-2, pp. 285-287

ISBN 978-80-210-4891-1

ISSN 1803-7410 (print); ISSN 2336-4440 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/115093>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

мише и птицы *стихают*“ aj. Lidové etymologii vděčí za svou existenci řada povět a rituálů, např. díky lidově etymologické transformaci jména *Bartolomaeus* (*Варфоломей*) na *Vratolomije* vznikla u Srbů a Chorvatů pověra, že v den, který je zasvěcen tomuto svatému, nesmí nikdo lézt na strom, jinak si zlomí krk [= *врат*], v severní Makedonii se v den sv. Bartoloměje (*Вртолом*) lidé vrtí, točí se zapálenými svícemi za přítomnosti kněze kolem posvátného dubu (ten se také nazývá *Вртолом*); nepřekvapuje proto, že se pak jméno tohoto svátku řadí k rodině slovan. *vyrtěti*. Následují skvělé studie „*Весельи*“, „*Кривой*“, „*Нашлось дитя*“, „*Бренное тело, или из чего сотворен человек*“, „*Лито-накапано*“, „*Свой*“, které obsahují cenný jazykový materiál, mnohdy unikátní, dosud nepublikovaný, z terénních výzkumů v Polesí a z kartoték ruských dialektických slovníků.

V poslední, třetí části knihy „*Культурные концепты: от смысла к слову*“ (str. 331–484) autorka opět zkoumá vztah jazyka a tradiční lidové kultury, volí však tentokrát přístup ideografický, vycházející z jisté sémantické představy, z pojmu. Zabývá se analýzou kulturních konceptů, důležitých pro jazykové ztvárnění obrazu světa, jako jsou *Судьба, Имя, Душа, Грех, Смерть, Движение*, a také opozicí ‚*постный*‘ – ‚*скоромный*‘. Např. v části věnované *jménu* jsou na základě folklorních a obřadních textů objasněny a bohatým materiálem doloženy lidové představy Slovanů o pojmenovávání jako důležitém iniciačním aktu, o osudovém a možném osudném vlivu jména na formování osobnosti; uplatňují se zde etymologická magie (např. pojmenovávání dětí jmény vyjadřujícími dobro ap., srov. srb. *Живко, Здравко, Срећко*) a tabu (autorka uvádí příklady z Kosova Pole, kde bylo dříve nepřipustné, aby mladá žena nazývala svého muže jménem, místo toho říkala *onaj, ovaj, starče, more, čoveku*) aj.

Monografií uzavírá oddíl „*Литература и сокращения*“ (str. 485–524) obsahující téměř 900 položek citované literatury (včetně bohatě zastoupených českých slovníků, monografií a článků).

Knihu Světlany Michajlovny Tolsté mohou doporučit lingvistům, hlavně slavistům, různého zaměření (dialektologům, etymologům, sémantikům a sémaziologům, etnolingvistům) a těm, kteří se zajímají o duchovní kulturu Slovanů. A také ji chci doporučit všem, kteří si chtějí počíst v knižce napsané nádhernou ruštinou.⁴

Ilona Janyšková
ilona.janyškova@iach.cz

Viktor Petrovyč Šul'hač: *Narysy z praslovjans'koji antroponimiji*. Častyna I. Vydavnyctvo „Dovira“ Kyjiv 2008. 413 str. (ISBN 978-966-507-246-1)

Autor práce o praslovanských antroponymech se onomastikou zabývá řadu let. Podílel se na slovníku ukrajinských hydronym (*Slovyk hidronimiv Ukrajinji*, 1979), který je důležitým příspěvkem do světové onomastické lexikografie. Spolu s kolegy z oddělení onomastiky a etymologie kyjevského ústavu ukrajinistiky hloubkově rozpracovával hydronymický ukrajinský systém z aspektu historického a historicko-srovnávacího. Výsledky této činnosti publikoval v řadě ukrajinských i zahraničních odborných časopisů a sborníků, onomastická tematika se každoročně objevuje v ročence *Studiji z onomastyky ta etymolohiji* (vychází od r. 2000), kde je V. P. Šul'hač hlavním redaktorem. K Šul'hačovým pracem zabývajícím se hydronymy patří mimo jiné i jeho monografie *Praslovjans'kyj hidronimnyj fond* (1998), v níž na základě vybraného lexikálního materiálu, oproštěného od novějších jmen, derivátů oikonym a antroponym a od výpůjček, vytvořil praslovanský lexikální fond ukrajinské hydronymie.

Knih *Narysy z praslovjans'koji antroponimiji* je věnována slovanským antroponymům, přesněji řečeno rekonstrukci praslovanských antroponym. Práce se starými antroponymy je na rozdíl

⁴ Příspěvek vznikl v rámci projektu Grantové agentury České republiky č. 405/07/1092.

od práce s hydronymy složitější, protože antroponyma se v souvislosti s migrací nositelů neustále měnila. Důkazem je množství doložených variant. V. P. Šul'hač se zabýval vznikem a vývojem antroponym v člancích o rekonstrukci praslovanské slovní zásoby, především onym, některá archaická antroponyma uvádí také ve výše zmíněné monografii o praslovanských hydronymech. Praantroponymum podle jeho názoru není jen čistě technický konstrukt, ale potenciální živé slovo, lingvistický prototyp současných nebo historicky doložených antroponym. Během vývoje u nich došlo k značným formálním modifikacím, které lze v současnosti hodnotit jako projev následné etapy evoluce jazyka. Rekonstruovaná praantroponyma se někdy opírají o málo doložená apelativa nebo o apelativa, která v důsledku proprializace přešla v onyma. Rozsáhlý historický i současný materiál z východoslovanských jazyků, shromážděný v práci o praslovanských antroponymech, obsahuje také hydronyma, oikonyma a oronyma. Na jeho základě, spolu s paralelami z ostatních slovanských jazyků, ale i z jazyků neslovanských, rekonstruuje autor praslovanská antroponyma. Konstrukty praantroponym jsou seřazeny v abecedním pořádku.

První část knihy, která je rozdělena do tří částí, se zabývá archaickými preformanty (*A- *Ba-/*Bo- *Bez- *Če- *Do- *Cha-/*Cho-/*Chu- *Ska-, *Sko-/*Šče- *Sq), demonstrativy *Si, *Sb, *Se nebo zápornou částicí *Ne a jejich funkci v stavbě antroponym. Nejvíce jsou doložena antroponyma tvořená prefixy dodnes produktivními také u apelativ (např. *Bez-, *Ka-/*Ko-). Některé preformanty (např. *Do-) hodnotí autor jen jako zesilovací segmenty, *Ska-, *Sko-, *Šče- jsou kodifikovány jako varianty *s*-mobile, *Ne- v antroponymech plní ochrannou magickou funkci.

Druhá část knihy se zabývá sufixálními archaickými modely se sufixy *-it-, *ot-, *yt-, *ynb, *-im-, *-om-. Inventarizaci slovtvorného typu se sufixem *-it- už autor prověřil u proprií (*K rekonstrukci praslavjanského leksičeského fondu*. In: *Studiji z onomastyky ta etymolohiji* 2003, 68–72). Výskyt *-ot- je u antroponym tvořených od přezentních participií doložen častěji než u apelativ, zatímco variantní *-ut- (**Bolgotb* – **Bolgotb*, **Kьrpota* – **Kьrputa*, **Vьrchotb* – **Vьrchutb*) se vyskytuje jen u několika praantroponym. Sufix *-ynb, typický pro církevněslovanská a všeslovanská apelativa – feminina, je produktivní při tvorbě onym všech rodů, nejen při tvorbě feminin. Sufixy *-im- a *-om- tvoří od participiálních základů antroponyma, která patří k nejstarším v slovanské onomastice a jsou reálným základem pro rekonstrukci zaniklých nebo v písemných památkách nedoložených infinitivů na *-iti*.

Ve třetí části monografie V. P. Šul'hače jsou uvedeny genetické mikrosystémy praslovanských antroponym, uspořádané jako lexikálně slovtvorná hnízda. Nevyhnutelnost doložit rekonstrukci derivačních hnízd „biografií“ antroponym v rámci genetických mikrosystémů zdůrazňuje autor už ve svých pracích zabývajících se hydronymy. Snaží se tak zaplnit prázdná místa mezi praslovanskými apelativy, což bývá často opomíjeno. Vychází přitom z materiálu starých ukrajinských a ruských letopisů (Lavrent'jevský letopis ze XIII. stol., Novgorodské pozemkové knihy z XV.-XVI. stol., registr Záporožců ze XVII. stol.), zabývá se etymologií antroponym (*Purgas* < **pьrga*/**pьrgb* ‚svárlivý, nesmyslný‘ aj.), věnuje značnou pozornost kompozitním antroponymům. V oblasti apelativního lexika upozorňuje na existenci paralel a na typologii motivačních modelů.

Autor nashromáždil pro svou práci nesmírné množství starého a často obtížně dostupného materiálu. V citacích se objevují matriční knihy, právní listiny, staré zápisy z katastrálních úřadů, gramoty pochvalné i ratifikační, ruské bohatýrské eposy (byliny), historické písně, účetní knihy, rukopisné listiny z ruských a ukrajinských klášterů a chrámů, listiny starověrců, dozorcí knihy, celní záznamy, úřední dopisy diplomatů. Nejvíce těchto materiálů je ruských a ukrajinských, bohatě je zastoupena také polština a baltské jazyky. Soupis literatury čítá neuvěřitelných 1130 titulů. Konstruovaných praantroponym je, nepočítáme-li varianty, okolo 1500. Při takovém množství materiálu je pochopitelné, že se mezi doklady z jiných než východoslovanských jazyků dostala nedopatřením jména, která nejsou praslovanského původu. Např. srbské *Šegrt* (140) je ze srbského apelativa *šegrt* ‚učení‘, které se do srbstiny dostalo prostřednictvím turkotatarských jazyků z perského *šāgird* ‚žák, učedník‘ (Matzenauer, A., *Cizí slova ve slovanských řečech*. Brno 1870, s. 321)

nebo české *Sibrt* je přejetí z němčiny, z osobního jména *Siegbert* (Moldanová, D., *Naše příjmení*. Praha 2004, s. 168). Přes ojedinělá nedopatření tohoto typu je recenzovaná monografie Viktora Petroviče Šul'hače, výjimečná množstvím shromážděného a utříděného materiálu, cenným přínosem především pro slovanskou onomastiku. Je dobrým příkladem k následování a současně dává široký prostor pro další antroponymické výzkumy.

Příspěvek vznikl v rámci projektu grantu GA ČR 405/07/1092.

Pavla Valčáková
valcakova@iach.cz

Ján Gallo: Vyjadrovanie kategórie neurčitosti v ruštině a slovenčině. Univerzita Konštantína filozofa v Nitre, Prešov 2008, 186s. (ISBN 978-80-8094-320-2)

Univerzita Konštantína filozofa v Nitre, která si v českém prostředí získává jakožto univerzita zahraniční stále větší renomé, především na poli translatologie a tlumočnictví. Jedním z mladé generace pedagogů a nastupujících rusistů-teoretiků působících na této univerzitě je i PaedDr. Ján Gallo, PhD.

Recenzovaná publikace *Vyjadrovanie kategórie neurčitosti v ruštině a slovenčině* je jeho první monografií, avšak na první pohled je z ní patrna autorova precizní praktická znalost ruského jazyka a také mimořádná sečtělost. Autor se ve své knize snaží analyzovat způsoby vyjadřování sémantické kategorie neurčitosti v ruském jazyce, a to jak z pohledu čistě teoretického, gramatického, tak z pohledu translatologa; tedy jakým způsobem jsou vybraná ruská vyjádření neurčitosti reflektována v jazyce slovenském a okrajově jsou pro demonstraci použity i příklady z češtiny. Toto pojetí plně odpovídá záměru autora vytvořit publikaci pro širokou veřejnost, zejména studentskou.

Vyjádření neurčitosti autor chápe jako kategorii průřezovou, jež je v jazykové rovině reflektována různými způsoby – především a) lexikálním (neurčitými zájmeny), b) lexikálně-sémantickým (za pomoci obecných apelativ typu člověk, lidé, věc aj.), c) syntaktickým (souvislost kategorie neurčitosti s aktuálním větným členěním, slovosledem a přízvukem) a d) kontextově-sémanticky (věty s neurčitým nebo všeobecným podmětem, dvojčlenné věty s infinitivem ve funkci podmětu a jednočlenné infinitivní věty). Uvedenému členění způsobů vyjadřování kategorie neurčitosti formálně odpovídá také struktura publikace, kde každá kategorie je rozebírána v samostatné kapitole.

Pokud bychom se měli na publikaci podívat z hlediska vyváženosti obsahu a přístupu ke zkoumané látce, můžeme ji s plným vědomím označit za vyváženou, i když lze upozorovat jisté nuance, které jsou ovšem výsledkem použité (a s přihlédnutím k současným možnostem možná ne vždy úplně vhodné) metodiky. Každá kapitola je uvedena teoretickým osvětlením dané problematiky a historií bádání v oblasti dané lingvistické otázky a dále již následuje rozbor sebraného materiálu a vytvoření závěrů.

Z hlediska přístupu autora k látce kniha vesměs reflektuje starší literaturu a konzervativnější názory (což je patrné zejména v jednotlivých uvedeních do problematiky) a ideově vychází zejména z gramatik *Příruční mluvnice ruštiny* (Bauer – Mrázek – Žaža 1960), *Практическая грамматика русского языка для зарубежных преподавателей-русистов* (pod red. Н. А. Метс, 1985), *Синтаксис русского языка в сопоставлении со словацким* (Я. Светлик, 1979) a také *Skladba spisovné češtiny* (Grepl – Karlík, 1998).

Pokud bychom měli shrnout klady a zápory jednotlivých kapitol, musíme říci, že záporů lze v knize najít poměrně málo a jsou spíše formálního charakteru. V kapitole *Lexikální způsob vyjadřovania kategórie neurčitosti* hodnotíme pozitivně především přehlednost a výkladovou názornost podpořenou řadou příkladů i se slovenským ev. českým překladovým